

University Press, 2004 – 128 p.

25. **Waltz K.** Theory of International Politics / K. Waltz. – Boston: Addison-Wesley, 1979. – 251 p.

26. **Wendt A.** Institutions and International Order / A. Wendt, R. Duvall / Global Changes and Theoretical Challenges. – Lexington, MA: Lexington Books, 1989. – P. 51-73.

УДК 328.17

З. Бялоблоцький

ІНСТИТУТ УРЯДУ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНО-ФОРМОТВОРЧИХ ПОШУКІВ І ПРОЦЕСІВ У АЗЕРБАЙДЖАНІ (1991-1994 pp.)

Проаналізовано державно-формотворчі тенденції і процеси в Азербайджані у проміжку 1991-1994 pp. Досліджено вплив інституційної спадщини на становлення політичної системи Азербайджану. Визначено місце інституту уряду у політичній системі Азербайджану на зорі його незалежності. Продемонстровано дефекти, які були властивими для системи виконавчої влади Азербайджану у 1991-1994 pp.

Ключові слова: уряд, президент, президентська система, напівпрезидентська система, виконавча влада, форма держави.

Проанализированы государственно-формообразующие тенденции и процессы в Азербайджане в 1991-1994 гг. Исследовано влияние институционального наследия на становление политической системы Азербайджана. Определено место института правительства в политической системе Азербайджана на заре его независимости. Продемонстрировано дефекты, которые были присущими системе исполнительной власти Азербайджана в 1991-1994 гг.

Ключевые слова: правительство, президент, полупрезидентская система, президентская система, исполнительная власть, форма государства.

The article is dedicated to analyzing the state-formative tendencies and processes in Azerbaijan in 1991-1994. The author investigated the influence of institutional legacy on the formation of Azerbaijani political system, decreed the place of cabinet in political system of Azerbaijan at the dawn of its independence, demonstrated defects that were inherent to the executive authorities of Azerbaijan in 1991-1994.

Keywords: cabinet, president, presidential system, semi-presidential system, executive power, form of government.

© З. Бялоблоцький, 2012

Внаслідок подій наприкінці 1980-их – початку 1990-их pp. (зокрема, перебудови і «параду суверенітетів») на місці колишнього Радянського Союзу виникло 15 нових держав, своєрідною особливістю яких було конструювання республіканської форми державного правління. Проте векторність подальшого розвитку нових країн стала предметом цілої низки наукових й політичних дебатів. Як результат, одні країни у розвитку повернулись до прикладів власної інституційно-історичної спадщини, інші почали імплементувати зовсім невластиві їм інституційні параметри, ще інші стали на шлях поєднання історичної спадщини та конструювання нових конституційних парадигм. Спільним атрибутом таких процесів постала проблема визначення місця у системі влади різних політичних інститутів, насамперед інститутів законодавчої, виконавчої й судової влади. Така процесуальна властивість, безумовно, не була за своєю суттю одномоментною й консолідованою: державно-формотворчі пошуки у відмінних країнах затягнулись на різні проміжки часу. Проте в кожній із них (а, як показує політична практика, це сталося у середині 1990-их pp.) результатом стало прийняття національних конституцій, які почали вже зовсім інший етап політичного розвитку країн регіону.

Так чи інакше, процес інституціоналізації/консолідації державно-формотворчих пошуків мав у своїй основі визначення місця задля кожного політичного інституту, що входив у логічну конструкцію поділу гілок влади. Особливе місце у зазначеному випадку отримала проблема визначення суті, призначення, специфіки та атрибутів органів виконавчої влади. Це й не дивно, адже як демонструє світовий політичний досвід, саме навколо заданого питання обертається вся конституційна інженерія, бо тип, форма, повноваження і відповідальність виконавчої влади стають основою для конструювання того чи іншого різновиду республіканізму (в переважній більшості країн регіону питання про звернення до монархізму не розглядалось в принципі). У

даній логічній схемі «уряд» (в тому числі «урядовий кабінет» і «кабінет міністрів»), а точніше контроль над виконавчою владою і над її підзвітністю, стали основними категоріями, навколо яких обертались різноманітні приклади конкуренції на зорі незалежності кожної пострадянської країни (як і кожної нової країни світу). На цій основі визначення суті, специфіки, повноважень, місця уряду у системі влади стає засадничим завданням у контексті аналізу кожної пострадянської країни. Виняток не становить й Азербайджанська Республіка до 1995 р. (коли було прийнято діючу конституцію), особливо із огляду на історичну спадщину в напрямі пошуку «кращої» форми державного правління, а також здобуття національної незалежності.

Тому об'єктом наукового дослідження є політична система Азербайджану у проміжку 1991-1994 рр. А предметом постає інститут уряду у контексті державно-формотворчих пошуків/процесів у Азербайджані до моменту прийняття основного закону у 1995 р. Мета дослідження – вироблення чіткого уявлення з приводу того, яке місце відведено інституту уряду в контексті державно-формотворчих пошуків у Азербайджані на зорі незалежності. А на підставі цього, фундаментальне завдання зводиться щодо аналізу патернів становлення політичної системи Азербайджану у 1991-1994 рр., особливо в контексті взаємодії чи протидії гілок навколо інститутів уряду й виконавчої влади загалом.

У теоретичному опрацюванні проблеми атрибутів процесів формування та/чи відставки урядових кабінетів, визначення уряду як політичного інституту у системі державно-формотворчих пошуків і процесів у Азербайджані апелюємо до доробків цілої низки дослідників, з-поміж яких виокремлюємо праці наступних науковців: М. Гулієв [3, 13], Д. Фурман [4], В. Бабак, Д. Вайсман і А. Вассерман [6], Р. Бадалов та Н. Мегді [7], М. Кройссант [9], Г. Куртіс [10], К. Давіша та Б. Парротт [11], С. Скач [21].

Як й більшість пострадянських країн, Азербайджан у політичному розвитку в проміжку ХХ ст. перебував спочатку під впливом Російської імперії, а згодом – під впливом Радянського Союзу. Проте це не означає, що дана країна не мала досвіду державно-формотворчих процесів у минулому. Із цього приводу слід апелювати до подій, які детермінували короткий період політичної незалежності Азербайджану від інших (побудованих на російському ядрі) держав. Історія самостійності від Росії (точніше Російської імперії) розпочалась від 28 травня 1918 р. Тоді було створено Демократичну республіку Азербайджан, яка проіснувала до 1920 р., коли в країну увійшли військові сили радянської Росії (політична система державного утворення стала предметом цілої низки наукових досліджень, зокрема, й наступних авторів: А. Балаєв [1], Р. Векілов [2], Ф. Гулієв [3, 14], В. Бабак, Д. Вайсман і А. Вассерман [6], А. Франке, А. Гавріч і Г. Алакбаров [12], А. Ісгендерлі [15], І. Купелі [17], Б. Сідіков [20], М. Сміт [22] і інші [16, 19, 24]). Це стало приводом згорання державно-формотворчих процесів приблизно на 70 років.

Проте наприкінці 1980-их рр. внаслідок небажання влади Радянського Союзу вирішувати міжнаціональні питання в регіоні, опозиційні, а також реформістські (у середовищі комуністів) сили висловились за створення окремої країни – про це стає очевидно з праць М. Кройссанта [9, с.14] і Т. Светочовські [23]. Парламент (Верховна Рада Азербайджану) у складі двох партій (Азербайджанської комуністичної (АКР) й Азербайджанського народного фронту (АХС)), а також позапартійних депутатів (склад парламенту становив 360 депутатів [5]) обрав у травні 1990 р. президентом А. Муталібова (представника на той момент Комуністичної партії)⁵. У грудні 1990 р., за ініціативою президента, Верховна Рада перейменувала Азербайджанську РСР в Азербайджанську Республіку і прийняла Декларацію про суверенітет. Через рік, 18 жовтня 1991 р., президент підписав Декларацію незалежності Азербайджану⁶. Майже в однаковий момент заборонено діяльність Азербайджанської комуністичної партії («реформістське крило» якої, фактично, було ініціатором та реалізатором виходу країни з СРСР). Незабаром запропоновано зміну способу обрання президента – не в парламенті, а всенародно⁷ (це стало першим етапом державо-формотворення).

Із даного приводу відновилося запитання про визначення системи правління. Дискусії із цього питання почались ще у 1918 р., коли було утворено Демократичну республіку Азербайджан. Цікаво те, що тоді в основу політичної системи зовсім не було покладено президентської форми правління, бо остання не була визначена пріоритетною – про це вказують Р. Бадалов і Н. Мегді [7]. Творення ж системи сильної виконавчої влади певною мірою було обґрунтовано приналежністю Азербайджану до Сходу, який має тенденцію поклонятися сильним лідерам. Така практика в умовах, котрі склались на початку 90-их рр. ХХ століття, іманентно перешкод-

5 Формально відбулось обрання першого та останнього президента Азербайджанської РСР (адже мова йшла про факт існування СРСР).

6 У грудні 1991 р. відбувся національний референдум, на якому виборці підтримали незалежність країни від СРСР.

7 Вибори президента відбулись 8 вересня 1991 р. Перемогу отримав А. Муталібов – приймав участь у виборах як єдиний кандидат [18, с. 329].

жала би демократичним реформам, а також і перетворенням у азербайджанському суспільстві. Але і попри це, після проголошення незалежності модель президентської чи президент-парламентської напівпрезидентської системи у посткомуністичній традиції позиціонувались як своєрідний тренд того часу. Тому Азербайджан, як й окремі інші країни регіону, вибрав президентську систему. Але практичні умови, які мали місце на зорі незалежності, вплинули на те, що фактично повноваження глави держави у Азербайджані були не такими значними, як цього вимагала політична ситуація [3, 6]. Це стосується президента А. Муталібова і його наступника А. Ельчибея, які не змогли подолати негативні тенденції перехідних років пострадянського політичного розвитку (присутність вірменських військ на території країни, економічна та політична нестабільність).

Формально діюча президентська модель в країні на практиці репрезентувалась як напівпрезидентська система, в умовах котрої глава держави постійно змушений був домовлятися з приводу того, яким чином розвиватиметься Азербайджан. Крім того, зазвичай у президентській системі інститут уряду як такий не передбачений, або віднесений у сферу прямих повноважень президента: частіше мова йде про таку структуру, як адміністрація президента, або про такий уряд, главою якого стає сам президент. Інституційно ця техніка застосовується задля максимального посилення виконавчих повноважень президента (коли законодавчі повноваження повинні, за логікою, бути віднесені винятково до парламенту, який не піддається ймовірності розпуску). Саме цей задум і було використано у державно-формотворчому пошуку та процесі в Азербайджані у 1991-1992 рр. Проблема лише в тому, що в межах тих інституційних параметрів, які створені задля посилення повноважень президентів, фактичної президенціалізації влади у країні не відбулось (хоч парадигма сильного президента збереглась і була втілена на практиці у політичній системі, яка створена за наслідками прийняття конституції у 1995 р. – проте це не є предметом аналізу). Навпаки, досить часто ключовими акторами політичного процесу ставали урядові кабінети, котрі формально мали би позиціонуватись як своєрідна «проекція» влади президента. В досліджуваному випадку ми маємо приділяти найбільшу увагу тому факту, що в Азербайджані у 1991 р. було відновлено конституцію Демократичної республіки – тобто відбулась інституціоналізація історичної спадщини державно-формотворчих процесів. Виникли всі підстави вважати нову країну продовженням практики інституційного розвитку та дизайну її попередника (і це було відзначено в акті проголошення незалежності Азербайджану у 1991 р.⁸).

У зазначеному конструкті місце уряду як політичного інституту виявилось не зовсім типовим щодо політичної практики демократичних країн (цікаво, що задана особливість властива для дуже великої кількості схожих політичних систем), в яких реалізовано схожі формальні інституційні параметри. Річ у тому, що поняття «уряд» вкрай рідко застосовують щодо характеристики органів виконавчої влади у таких системах, що оцінено як президентські республіки. Формально, не відрізняється у цьому випадку і Азербайджан. Тому уряди, які були сформовані у проміжку 1991-1994 рр., повинні розглядатись умовно, оскільки вони були сформовані в системі, яка позначена як президентська. Проте було декілька відмінностей від традиційних президентських систем. По-перше, існувала посада прем'єр-міністра, тому політична система повинна була класифікуватись як президентська з посадою прем'єр-міністра. По-друге, як демонструє політичний досвід, часто саме «уряди» ставали центрами важливих політичних рішень і/чи змін, що мало би бути формально прерогативою глави держави. Поєднання формальних і фактичних показників і параметрів даних структур служить основою для того, щоб іменувати органи виконавчої влади у цій країні як уряди, які були сформовані президентом [25]. На користь цього тлумачення використовуємо досвід державотворчих процесів у Азербайджані після краху СРСР, а також той факт, що для країни властивою виявилась відсутність єдності владної еліти. Саме в зазначеному контексті відбувалось формування урядових кабінетів у Азербайджані, серед яких у проміжку 1991-1994 рр. можемо виокремити наступні:

Таблиця 1

Урядові кабінети в Азербайджані в умовах президентської політичної системи, реалізованої у проміжку 1991-1994 рр.⁹

Президент	Прем'єр	Перебування при владі	Партія прем'єра	Конструкція міністерських посад
А. Муталібов (1991-1992 рр.)	Г. Гасанов	18.10.1991 04.04.1992	– н/п	н/п + АХС

8 Пізніше, в 1995 р., коли прийнято нову конституцію, в її преамбулі було визначено засадничі положення, які в 1991 р. описані в акті про проголошення незалежності країни.

9 Тимчасові урядові кабінети, виконуючі обов'язки, перераховуються, але не аналізуються.

Я. Мамедов (в.о.) (1992 р.)	Ф. Мустафаєв (в.о.)	04.04.1992 16.06.1992	–	н/п	н/п + АХС
А. Ельчибей (1992-1993 рр.)	Р. Гусейнов	16.06.1992 30.01.1993	–	н/п	н/п + АХС
	А. Масімов (в.о.)	05.02.1993 28.04.1993	–	АХС	н/п + АХС
	П. Гусейнов	28.04.1993 30.06.1993	–	АХС	н/п + АХС
Г. Алієв I (1993-1998 рр.)	С. Гусейнов	30.06.1993 07.10.1994	–	н/п	н/п

Щоб більш детально продемонструвати зазначену специфіку, а також описати процес формувань і відставок перших урядів у новітній історії Азербайджану, слід апелювати до послідовного аналізу кожного з них. Перший уряд створено 7 лютого 1991 р. Мова йде про структуру на чолі із прем'єр-міністром Г. Гасановим. Проте фактично даний кабінет оцінюємо у проміжку 18 жовтня 1991 р. (від проголошення незалежності Азербайджану) – 4 квітня 1992 р. Уряд створено двома політичними партіями (на початку 1991 р.): Азербайджанською комуністичною партією (АКР) та Народним фронтом (АХС). Спочатку посада прем'єр-міністра (ще в умовах санкціонованого існування в країні першої урядової партії) була партійною. Але із жовтня 1991 р. в країні було заборонено діяльність Комуністичної партії, відповідно посада прем'єр-міністра повинна була інтерпретуватись як непартійна. Поряд із посадою прем'єра був аналогічного ідеологічного спрямування президент (проте на момент незалежності він був непартійним) А. Муталібов (8 вересня 1991 – 6 березня 1992 рр.). Прем'єр Г. Гасанов фактично з розпадом СРСР репрезентував національне крило у межах Комуністичної партії. Даний уряд ініціально було сформовано фактично як коаліційний – надлишково-переможний – у складі двох партій: АКР (а точніше – її реформістського крила) та АХС (за наслідками парламентських виборів 14 жовтня 1990 р., коли Азербайджан був у складі СРСР). Але, виходячи з формальних подій у серпні-жовтні 1991 р., кабінет більше нагально аналізувати як непартійний (або як переважно непартійний, адже він був доповнений посадами за квотою Народного фронту Азербайджану, що мав у парламенті лише 45 мандатів¹⁰).

У силу заборони діяльності Комуністичної партії головним партійним актором азербайджанського парламенту став Народний фронт. Й саме це позначилось на подальшому розвитку політичної системи та місця в ній «урядів». Річ у тому, що в 1991 р. Народний фронт перебував на стадії зародження, а також позиціонувався як головна опозиційна партія до діючого комуністичного режиму¹¹. Це була, свого роду, «парасолькова організація», що об'єднала практично всі утворення, які вели боротьбу за незалежність Азербайджану від СРСР [13, с. 142; 4, с. 155-156]. А після виконання цього завдання вона в найбільшій мірі впливала на політичні процеси у країні.

Зокрема, в 1992 р. Народний фронт вплинув на відставку президента держави А. Муталібова. Але за цією відставкою (6 березня 1992 р.) не відбулась відставка урядового кабінету. А це свідчить про те, що формальна президентська система на практиці функціонувала за логікою напівпрезидентської системи (принаймні у плані сили президентських повноважень й особливостей відставки уряду). Але із іншого боку, після «другого припинення президентства» А. Муталібова¹² посада прем'єр-міністра була змінена на виконуючого обов'язки (Ф. Мустафаєв). А новий прем'єр-міністр був прийнятий лиш за наслідками нових президентських виборів [18, с. 365], котрі мали місце 7 червня 1992 р. (перемогу отримав саме представник Народного фронту А. Ельчибей¹³). Після цього була повністю змінена техніка формування урядів –

10 Цікавою особливістю парламенту був той момент, що в ньому було не заповнено повну кількість передбачених законодавством мандатів – лише 340 із 360. При цьому АКР мала 280 депутатів, АХС – 45 депутатів, а ще 15 депутатів були непартійними. Тому існують підстави говорити про перший кабінет в Азербайджані (на момент його формування в лютому 1991 р.) як про велику коаліцію або навіть як про уряд національної єдності (у плані партій, які прийняли участь у формуванні кабінету). Цей формат кабінетів був властивим багатьом пострадянським країнам у перші роки перехідного розвитку – формально уряд був репрезентований 325 депутатами із 360 (або ж із 340 фактично). Та попри це, окремі посади в кабінеті були непартійними. З іншої сторони, такий висновок може бути занадто упередженим на підставі того, що не відомо яка кількість депутатів у межах Комуністичної партії була прихильною до збереження СРСР.

11 У 2000 р. партія була розподілена на два крила: реформістське та класичне.

12 Припинення повноважень А. Муталібова мало місце двічі. Після першого разу прихильники комуністичного лідера вимагали його повернення на попередню посаду, це мало місце у проміжку 14-18 травня 1992 р.

13 Перемогу отримав представник Народного фронту А. Ельчибей (60,9%), друге місце зайняв представник Демократичного союзу інтелігенції Азербайджану Н. Сулейманов (33,8%)

вони позиціонувались як непартійні/технократичні (майже із постійним впливом домінуючих у парламенті партій).

Після президентських виборів у 1992 р. було сформовано уряд Р. Гусейнова. Фактично цей уряд опирався на парламентську підтримку від Народного фронту (а посада президента була зайнята 16 червня 1992 р.). Виникла така ситуація, коли прихильники демократичних перетворень були паралельно репрезентовані на посадах глави держави і прем'єр-міністра. Та внаслідок економічних прорахунків в країні виникла політико-соціальна нестабільність – в цих умовах негативно позначилась відставка уряду. Р. Гусейнов добровільно відмовився від повноважень за наслідками економічних невдач та урядової неефективності (30 січня 1993 р.¹⁴).

Після цього у Азербайджані створено непартійний уряд на чолі з прем'єром П. Гусейновим, котрий проте виявився недовготривалим й змушений був припинити свої повноваження через два місяці (30 червня 1993 р.). Повноваження припинено на вимогу генерала С. Гусейнова у зв'язку із подіями, котрі в цей час розвивались в Азербайджані. Внаслідок економічної кризи та політичної нестабільності, а теж військових подій президент А. Ельчибей подав у відставку (квітень 1993 р.). Генерал С. Гусейнов очолив наступний технократичний уряд (фактично військовий). Також було призначено дострокові вибори президента Азербайджану (на жовтень 1993 р.). За результатами виборів перемогу отримав представник партії «Новий Азербайджан» (ҮАР) Г. Алієв [18, с.364]. В заданий період припинено діяльність Верховної Ради республіки Азербайджан. Натомість створено тимчасовий Мілі Меджліс (назву перейнято від моделі, котру передбачала конституція Демократичної республіки) у складі 50 депутатів.

У цей період продовжив своє функціонування уряд генерала С. Гусейнова. Фактично даний кабінет, ми не можемо оцінювати, як такий, що створений президентом, адже президентські вибори відбулись пізніше (після формування уряду). Умовно іменуємо кабінет «перехідним», хоч він і не був тимчасовим формально¹⁵ (існування розподілу влади підпадає, якщо використувати методику С. Скач, під категорію «системи розділеної більшості» [21]).

Цей кабінет виявився найбільш тривалим у першому періоді новітньої історії Азербайджану (до прийняття конституції у 1995 р.). В силу того, що президент у Мілі Меджлісі був наділений підтримкою більшості (як підтримкою виборців), він спромігся на себе перейняти всі функції, котрі передбачались за главою держави у конституції Демократичної республіки Азербайджан. Фактично президент очолив виконавчу гілку влади (на відміну від двох попередніх президентів). Проте події у 1991-1994 рр. змусили розпочати подальші державо-формотворчі пошуки, котрі й стали основою прийняття конституції у 1995 р. (цей період не є предметом нашого аналізу, а потребує окремого висвітлення).

Проведений аналіз інституту уряду в контексті політичних пертурбацій, котрі мали місце в Азербайджані у проміжку 1991-1994 рр., змушує сформулювати кілька засадничих висновків: 1). заданий період позначався політичною нестабільністю й протистоянням різноідеологічних президентів, а теж прем'єр-міністрів; 2). в умовах президенталізму фактично доводиться говорити про те, що в цій країні була задіяна практика президент-парламентського напівпрезиденталізму¹⁶; 3). уряд як інститут не завжди функціонував за тими інституційними параметрами, які були передбачені у законодавстві; 4). уряд не був прямою «проекцією» виконавчої вертикалі від глави держави. Формотворча складова політичного процесу в Азербайджані у проміжку 1991-1994 рр. продемонструвала, що політично нестабільне суспільство не зможе ефективно інституційно втілюватись на практиці. Це стало основою апробації у цій країні кількох відмінних сценаріїв взаємодії чи протидії інститутів уряду, парламенту і президента. Якщо перенести на аналізовану специфіку методику С. Скач, то стане очевидно, що Азербайджан у зазначеному часовому проміжку випробував відмінні сценарії інституційних балансів/дисбалансів – система розділеної меншості (жовтень 1991 – травень 1992 рр.); система уніфікованої більшості (червень 1992 –

[18, с. 357; 10].

¹⁴ В заданий період (за час його прем'єрства) валовий національний продукт знизився на 20 відсотків. Після відставки кабінету було створено тимчасовий уряд на чолі із А. Масімовим [11, с.192].

¹⁵ Уряд припинив свої повноваження через відставку, за котру проголосував парламент 7 жовтня 1994 р. Причиною відставки стало те, що на початку жовтня 1994 р. вибухнула політична криза, в ході якої бійці загону міліції особливого призначення захопили будівлю Генеральної прокуратури в Баку. Президент звинуватив С. Гусейнова в організації перевороту. А парламент лише підтвердив дострокове припинення повноважень прем'єра.

¹⁶ Хоча формально мова повинна йти про президенталізм (що було наголошено вище). В даному випадку ситуація Азербайджану у 1991-1993 рр. в дечому нагадує ситуацію в Білорусі у 1994-1996 рр. – було формально втілено президентську модель, в якій повноваження президентів були слабшими, аніж у напівпрезидентських системах (в Азербайджані формально від 1995 р., а в Білорусі – з 1996 р.).

Окремий висновок має стосуватись того, наскільки політична система у даній країні вплинула на становлення типу урядування. Ця методика стосується того, чи вибудованим є взаємозв'язок між політичною системою і політичним режимом, а також між політичним режимом і функціонуванням урядів (в цілому урядування). У контексті Азербайджану ми помітили надто багато початкових перешкод, котрі негативно позначились на перспективах становленні демократичного режиму. Мова йде про корумпованість першого електорального процесу; початок військових дій на початку незалежності поміж Азербайджаном й Вірменією. Тому правомірним є висновок С. Корнелла про те, що Азербайджан став незалежним за відсутності ідейних і природних умов [8, с.118]. Політичний, військовий, а теж фінансовий хаос спричинили явище неможливості проведення суттєвих реформ. Неповноцінно діяла політична система країни. Саме це вплинуло на неефективності перших урядових кабінетів, які змінювались один за одним, а теж не відповідали своєму формальному призначенню та ролі.

Бібліографічні посилання:

1. **Балаев А.** Азербайджанское национально-демократическое движение, 1917-1920 / Айдын Балаев. – Баку : Элм, 1990. – 96 с.
2. **Векилов Р.** История возникновения азербайджанской республики / Р.А. Векилов. – Баку : Элм, 1998. – 32 с.
3. **Гулалиев М.** Политические реформы в Азербайджане (1989-2004 гг.) / Маис Гулалиев // Аракелян А. Процесс конституционно-политической реформы в Грузии, в Армении и в Азербайджане : политическая элита и голос народа / Армине Аракелян, Гиа Нодиа. – Тбилиси : Международный институт демократии и содействия выборам, 2005. – С. 205-234.
4. **Фурман Д.** Несостоявшаяся революция. Политическая борьба в Азербайджане (1988-1993 годы) / Дмитрий Фурман // Дружба народов. – 1994. – № 4. – С. 155-156.
5. Azerbaijan [Електронний ресурс] // CIA The World Factbook 1995. – Режим доступу до інформації : <http://permanent.access.gpo.gov/lps35389/1995/wf950018.htm>
6. **Babak V.** Political organization in Central Asia and Azerbaijan : sources and documents / Vladimir Babak, Demian Vaisman, Aryeh Wasserman. – Frank Cass, 2004. – 430 p.
7. **Badalov R.** The Political Institutions of Azerbaijan : a dichotomy between text and reality [Електронний ресурс] / Rahman Badalov, Niyazi Mehdi. – 22 p. – Режим доступу до ст. : http://www.idea.int/europe_cis/upload/Badalov+Mehdi_en.pdf
8. **Cornell S.** Democratization Falters in Azerbaijan / Svante Cornell // Journal of Democracy. – 2001. – Vol. 12. – No. 2. – P. 118-131.
9. **Croissant M.** The Armenia-Azerbaijan Conflict : Causes and Implications / Michael Croissant. – Greenwood Group, 1998. – 172 p.
10. **Curtis G.** Azerbaijan : Government and Politics : The Presidential Election of 1992 / Glenn Curtis. – U.S. Country Studies, Library of Congress, 1995.
11. **Dawisha K.** Russia and the new states of Eurasia : the politics of upheaval / Karen Dawisha, Bruce Parrott. – New York : University of Cambridge, 1994. – 437 p.
12. **Franke A.** Kazakhstan and Azerbaijan as Post-Soviet Rentier States : Resource Incomes and Autocracy as a Double 'Curse' in Post-Soviet Regimes / Anja Franke, Andrea Gawrich, Gurban Alakbarov // Europe-Asia Studies. – 2009. – Vol. 61. – No. 1. – P. 109-140.
13. **Goltz T.** Azerbaijan Diary : A Rogue Reporter's Adventures in an Oil-Rich, War-Torn, Post-Soviet Republic / Thomas Goltz. – New York : M.E. Sharpe, Inc., 1998. – 496 p.
14. **Guliyev F.** Post-Soviet Azerbaijan : Transition to Sultanistic Semi-authoritarianism? An Attempt at Conceptualization / Farid Guliyev // Demokratizatsiya : The Journal of Post-Soviet Democratization. – 2005. – Vol. 13. – No. 3. – P. 393-435.
15. **Isgenderli A.** Realities of Azerbaijan 1917-1920 / Isgenderli Anar. – Xlibris Corporation, 2011. – 238 p.
16. **Kazemzadeh F.** The Struggle for Transcaucasia : 1917-1921 / Firuz Kazemzadeh. – Hyperion Press, 1981. – 356 p.
17. **Küpeli I.** Stabilisierung autoritärer Herrschaft : Das Fallbeispiel Aserbaidshan / Ismail Küpeli. – Universität Duisburg-Essen, Duisburg, 2010. – 72 p.
18. **Nohlen D.** Elections in Asia and the Pacific : South East Asia, East Asia, and the South Pacific / Dieter Nohlen, Florian Grotz, Christof Hartmann. – Oxford university press, 2001. – 876 p.
19. **Pipes R.** The Formation of the Soviet Union : Communism and Nationalism 1917-1923 / Richard Pipes. – Cambridge, Massachusetts, 1997. – 365 p.
20. **Sidikov B.** Aserbaidshan – Machtpoker um Petrodollars / Bahodir Sidikov // Gumpfenberg M. Der Kaukasus: Geschichte – Kultur – Politik / Marie-Carin von Gumpfenberg, Udo Steinbach. – Mün-

21. **Skach C.** Borrowing Constitutional Designs : Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic / Cindy Skach. – New Jersey : Princeton University Press, 2005. – 151 p.

22. **Smith M.** Anatomy of a Rumour: Murder Scandal, the Musavat Party and Narratives of the Russian Revolution in Baku, 1917-20 / Michael Smith // Journal of Contemporary History. – 2001. – Vol. 36. – No. 2. – P. 211-240.

23. **Swietochowski T.** Russia and Azerbaijan : A Borderland in Transition / Tadeusz Swietochowski. – Columbia University Press, 1995. – 290 p.

24. **Swietochowski T.** Russian Azerbaijan, 1905-1920 : The Shaping of a National Identity in a Muslim Community / Tadeusz Swietochowski. – Cambridge University Press, 2004. – 272 p.

25. The Constitutional Act on the State Independence of The Republic of Azerbaijan [Електронний ресурс] // Administrative Department of the President of the Republic of Azerbaijan. – 18 October, 1991. – Режим доступу : http://files.preslib.az/projects/republic/en/azr4_2.pdf

УДК 324 (477)

Ю. І. Арабаджи

**ПРЕЗИДЕНТСЬКА ВИБОРЧА КАМПАНІЯ У РОСІЇ 2012:
ОСОБЛИВОСТІ, РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Дослідження трансформації такого важливого елементу політичної системи, як інститут виборів президента, дозволило визначити шляхи подальшого розвитку Російської Федерації.

Ключові слова: вибори, Президент, демократія, реформа.

Исследование трансформации такого важного элемента политической системы, как институт выборов президента, позволило определить пути дальнейшего развития Российской Федерации.

Ключевые слова: выборы, Президент, демократия, реформа.

The research of such an essential element of political system as the institute of elections of the President allowed to determine the paths of the nation's further progress in the Russian Federation.

Keywords: elections, the President, democracy, a reform.

© Ю. І. Арабаджи, 2012

Актуальність дослідження президентської виборчої кампанії у Російській Федерації обумовлена тим, що вибори президента є одним з механізмів легітимації влади, який мав би стати інструментом політичної стабільності в російському суспільстві. Реформування всіх сфер суспільного життя у Росії залежить від функціонування такого політичного інституту, як інститут Президента. Цим пояснюється важливість вивчення передвиборчої програми новообраного глави держави, стратегічних планів щодо його внутрішньополітичної та зовнішньополітичної діяльності.

Росія, залишаючись одним з провідних гравців на міжнародній арені, привертає увагу світового співтовариства до розвитку подій під час президентських виборчих перегонів і після їх закінчення.

Особливо актуальна ця тема для України, оскільки від результату народного волевиявлення в РФ залежать майбутні російсько-українські політичні, економічні та культурні взаємовідносини. Беззаперечним є вплив політичних процесів у Росії на українське політичне життя.

Аналізу виборчих кампаній були присвячені дослідження російських учених Г. Бакулева, К. Гаджієва, Г. Грачева, Е. Дьякова, С. Кара-Мурзи, І. Мельника.

Аналізу впливу В.Путіна на внутрішньополітичне життя Росії присвячено монографії та публікації як російських (Г. Ділігенський, А. Зудін, О. Криштановська, Н. Лайдинен, О. Мухін, В. Согрін, Л. Сєдов, Л. Шевцова), українських (Т. Батенко, О. Гринкевич, С. Дубенко, Н. Нижник), так і західних (А. Браун, О. Рар, Р. Роуз, Р. Саква, У. Томпсон) дослідників. Важливою при вивченні суспільно-політичних процесів у Росії на початку ХХІ ст. також є публіцистична аналітика (З. Бжезинський, М. Делягін, Б. Мазо, Р. Медведєв, Л. Млечин, В. Фартишев, В. Федоров, А. Цуладзе). Чимало сучасних політологів (російські – А. Мельвіль, А. Циганков, українські – О. Новакова, О. Романюк) розглядають авторитаризм як оптимальний режим для подолан-